

Društveni ljudi su društveni i na internetu

Dalibor Petrović,
Društvenost u doba interneta,
Akademska knjiga, Novi Sad, 2013

Jelena Kleut¹

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

doi:10.5937/comman1432113K

Ako se izuzmu statistički pokazatelji, koje jednom godišnje prikuplja i obrađuje Zavod za statistiku, i marketinška istraživanja, u kojima se korisnici interneta posmatraju kao potrošači onlajn usluga, malo je sveobuhvatnih studija koje se bave upotrebom interneta u Srbiji. Postojeći fragmenti za razumevanje domaćih internetskih korisnika svakako nisu zanemarljivi, ali istraživanje komunikacione upotrebe interneta u Srbiji objavljeno pod naslovom *Društvenost u doba interneta* predstavlja prvu celovitu studiju o interpersonalnim vezama koje građani Srbije stvaraju i održavaju preko interneta.

Autor studije Dalibor Petrović polazi, najšire posmatrano, iz sociološkog okvira, ali se trudi da balansira između sociocentričnog i medijacentričnog posmatranja odnosa između društva i medijskih tehnologija. U ovome mu pomaže i odabrani, u drugom poglavlju predstavljeni, uži teorijski okvir – društvena konstrukcija tehnologije. Radi se o pristupu u čijem središtu je tehnologija, ali za razliku od klasičnog mekluanovskog medijacentrizma ona se ne posmatra kao datost. Konstruktivistički epitet pristupa nalaže da se nastanak i širenje tehnologije poveže sa brojnim društvenim činiocima i odnosima među njima. Stoga ključno pitanje nije kako tehnologija menja društvo, već koji spletovi odnosa „aparata“ i društva – specifični za svaku tehnologiju i svaki društveno istorijski kontekst – dovode do uspona tehnologije i njenog funkcionalnog profilisanja u

¹ Kontakt sa autorkom: jelena.kleut@uns.ac.rs.

društvenom životu. Činioci kojima se knjiga *Društvenost u doba interneta* bavi su korisnici pošto je, kako piše Petrović, internet pravi primer medijske tehnologije u kojoj su „korisnici najzaslužniji za mnoge aspekte njegove neplanirane, a danas dominantne upotrebe“ (str. 20).

Kako bi se razumela tehnologija u društvenoj perspektivi, u trećem poglavlju autor postavlja temeljnu sociološku bazu istraživanja i predstavlja društvene promene u kasnoj modernosti koje prethode internetu ili sa njegovim širenjem koincidiraju. U ove promene ubrajaju se transformacija vremena i prostora, povećana mobilnost i, kao najvažnije, one koje se odnose na društvene veze pojedinaca. Petrović, kao i mnogi autori pre njega, odbacuje tezu o otuđenju kao posledici urbanizacije i industrijalizacije. Sa individualizacijom društvenih odnosa mreže ličnih kontakata ne nestaju, nego se menja njihova priroda. Personalni odnosi se transformišu iz preovlađujuće datih (rođачkih i susedskih) u preovlađujuće izabrane (poslovni, prijateljski).

Centralnu teorijsko-metodološku okosnicu knjige, izloženu u četvrtom poglavlju, čini razlikovanje dve dimenzije funkcionisanja interneta u interpersonalnim vezama. Prva dimenzija je transmisiona i u klasičnom sociocentričnom ključu radi se o posmatranju interneta kao kanala za interpersonalno komuniciranje. Međutim, Petrović uviđa: „Za razliku od svih prethodnih medija internet je otvorio novi, paralelni prostor, ali ono što je još važnije, internet nam je omogućio da u njega stupimo i da ga sami proizvodimo“ (str. 87). Ulogu novog medija kao prostora za interakciju autor naziva prokreativnom i razlikuje instrumentalnu prokreativnost i ritualnu prokreativnost. U instrumentalnoj prokreativnosti internet služi za uspostavljanje novih odnosa kako bi se zadovoljile određene potrebe, dok se ritualna prokreativnost odnosi na stvaranje i održavanje novih i starih društvenih odnosa u virtuelnim prostorima.

U četvrtom poglavlju nalaze se i neizostavni podaci o empirijskom istraživanju. Njegov prvi segment čini anketa u kojoj je učestvovalo 1.063 ispitanika iz Srbije i koja je sprovedena elektronskim putem. Drugi segment čini 15 intervju sa korisnicima interneta, urađenih kako bi se produbili kvantitativni rezultati. Nalazi kvalitativnog dela istraživanja kasnije su vešto kombinovani sa kvantitativnim podacima. Ovo „empirijsko meso“ poslužilo je kao adekvatna i atraktivna ilustracija dobijenih rezultata.

Istraživački nalazi su izloženi u petom – transmisiona funkcija interneta, i šestom poglavlju – prokreativna funkcija interneta. Predstavljanju nalaza o transmisionoj funkciji interneta prethodi geneza društvenih mreža u Srbiji od druge polovine XX veka do danas. Ovaj pregled svedoči da značajnu ulogu u personalnim vezama imaju rođaci, nešto manje značajnu prijatelji a daleko ma-

nje značajnu ostali. Međutim, važnost rođачkih i susedskih veza smanjuje se sa porastom društvenog položaja pojedinca i u prvi plan izbijaju prijateljske veze. Kako Petrovićevo istraživanje pokazuje ovi obrasci prisutni su i danas među internetskim korisnicima u čijim mrežama su najzastupljeniji srodnici (31%), potom prijatelji (25%), kolege (18%), susedi (9%). Za održavanje svojih mreža građani Srbije koriste elektronsku poštu, instant-mesindžere i onlajn platforme za društveno umrežavanje. Upotreba svakog od ovih servisa je dalje ispitana u pogledu demografije, redovnosti korišćenja i tipa veze koja se održava. Ključni zaključak jeste da se jake veze sa najbližim prijateljima i rođacima ne održavaju preko interneta, već telefonom i komunikacijom lice u lice. Elektronska pošta je kanal rezervisan za poslovne mreže, a instant-mesindžeri i onlajn platforme poput Fejsbuka imaju značajnu ulogu u održavanju jakih veza onda kada susret nije moguć.

Dok upotrebom interneta u transmisionom ključu korisnici održavaju postojeće veze, prokreativna upotreba upućuje na nove obrasce društvenosti. Pre predstavljanja rezultata ovog dela istraživanja, autor ispituje teorijska gledišta o virtuelnim zajednicama i karakteristikama onlajn zajedništva. Za ključne odlike internetske prokreativne funkcije uzima upoznavanje, druženje i povezivanje sa nepoznatim ljudima. Petrovićevo istraživanje pokazuje da polovinu korisnika interneta u Srbiji odlikuje odsustvo prokreativnosti. U drugoj polovini mogu se uočiti različiti nivoi prokreativnog delovanja – vrlo je malo visoko prokreativnih, a najviše onih koje karakteriše tek blaga prokreativnost. Najvažniji rezultat jeste da učešće u virtualnim zajednicama nije svojstveno usamljenicima – upravo suprotno, pojedinci sa širokim personalnim mrežama su prokreativniji od ostalih. Tek kada se radi o pronalaženju emotivnih veza u internetskim prostorima, internet služi kao sredstvo za prevazilaženje usamljenosti.

U virtuelne prostore susreta sa nepoznatim ljudima Petrović ubraja forume, pričaonice, virtuelne svetove, blogove i onlajn platforme za društveno umrežavanje. Ovim poslednjim u knjizi je posvećeno najviše pažnje. Zanimljiv je rezultat da 18,3% od 1.063 ispitanika ne poznaje pola ili više od pola svojih kontakata, pri čemu su muškarci otvoreniji za kontakt sa nepoznatim osobama. Interesantan je i podatak da se polovina novih poznanstava prenese iz virtuelnog u fizički svet. Međutim, onlajn društvene mreže za većinu korisnika predstavljaju produžetak oflajn veza, ili, kako piše autor, „skladište“ za društvene kontakte koji su nastali u oflajn okruženju.

U sedmom poglavlju otvara se pitanje u vezi sa društvenim kapitalom: da li internet dovodi do redistribucije društvenog kapitala, odnosno da li prokreativni korisnici lakše probijaju strukturna ograničenja nego oni koji internet

koriste transmisio. Petrović kritički preispituje tri gledišta: da internet sužava društveni kapital (zato što koristeći ga pojedinci gube kontakt sa svojim društvenim okruženjem), da na njega uopšte ne utiče, a i da ako utiče onda ga nadopunjava. Prema autorovom viđenju, potrebno je razlikovati tehnološko-mrežni od virtuelnog kapitala. Prvi je ukorenjen u oflajn mrežama pojedinca, pri čemu transmisio korišćenje interneta ima važnu ali ne presudnu ulogu. Drugi ne postoji bez interneta jer nastaje i razvija se u kiberprostoru. Pošto je stvaranje virtuelnog društvenog kapitala povezao sa prokreativnom upotrebom interneta, Petrović ponovo zaključuje da su ljudi koji imaju više bliskih osoba u svakodnevnom životu bolje povezani sa ljudima putem interneta. Odgovarajući na pitanje s početka poglavlja, autor zaključuje da se internet može posmatrati kao okvir za kreiranje društvenog kapitala.

U zaključnom poglavlju su ukratko sumirane osnovne teze i rezultati istraživanja, a u vidu prognostičkog komentara autor se pita da li će se upotreba interneta promeniti sa integracijom svih njegovih servisa (instant-mesinžeri, onlajn platforme za umrežavanje, elektronska pošta) u jednoj platformi. Upravo ovo pitanje upućuje na medijacentrični smer posmatranja odnosa i društva. U njemu se kreće od tehnoloških inovacija, a potom se propituju i posmatraju novine u upotrebi. Zanimljivo bi bilo videti da li „društvenost“ koju je autor detaljno ispitaio, i koja pokazuje relativno visok stepen stabilnosti, iziskuje navedenu integraciju. Rečnikom studije, da li se briše razlika između datih i izabranih veza, pa zato jedna platforma postaje dovoljna za održavanje svih personalnih mreža?

Knjiga *Društvenost u doba interneta* odgovara na aktuelno, u popularnom diskursu često tretirano pitanje: koliko smo se promenili sa internetom. Onima koji traže naučno nijansirane i empirijski utemeljene odgovore studija Dalibora Petrovića ponudiće celovite uvide. Knjiga takođe nudi i impozantan pregled relevantne i nove literature, te se bezmalo može posmatrati kao pojmovnik studija interneta. Česta poređenja rezultata dobijenih za korisnike u Srbiji sa inostranim istraživanjima omogućuju i sagledavanje upotrebe interneta u komparativnoj perspektivi.